

## PEDAGOGIK AKMEOLOGIYANI SHAKLLANTIRISHNING O'ZIGA XOSLIKLARI

**Muminova Gulnozaxon Sulton qizi,**

T.N.Qori Niyoziy nomidagi O'zbPFITI tayanch doktoranti

E-mail: [gulnoz\\_1809@mail.ru](mailto:gulnoz_1809@mail.ru)

**Rezume.** Mazkur maqolada pedagogik akmeologiya va uni shakllantirishning o'ziga xosliklari yoritib berilgan.

**Tayanch so'zlar:** akmeologiya, pedagogik akmeologiya, pedagogik qobiliyat, pedagogik mahorat, professionallik.

**Резюме.** В статье рассказывается о педагогической акмеологии и особенностях ее формирования.

**Ключевые слова:** акмеология, педагогическое мастерство, профессионализм.

**Abstract.** The article describes pedagogical acmeology and the peculiarities of its formation.

**Key words:** acmeology, pedagogical skills, professionalism.

O'zbekiston Respublikasining ta'lim sohasini isloh qilishdagi asosiy maqsadlaridan biri – pedagog kadrlarni zamon talablariga mos tarzda tayyorlash, har tomonlama rivojlangan barkamol shaxslarni tarbiyalashdan iborat. "Har qanday murakkab zamonaviy axborot texnologiyalar, integratsiyalar, fan sohasidagi olamshumul yangiliklar, avvalo, o'qituvchi tomonidan o'zlashtirilib, so'ngra uning bilimi, saviyasi, qobiliyati evaziga o'quvchilar ongi va tafakkuriga yetkaziladi" [1 9-b]. Ta'lim sohasidagi bu islohotlar o'z-o'zidan "ijodkorlik" tushunchasini olib kirdi. Rivojlangan davlatlar tajribasi ko'rsatadiki, har qanday taraqqiy etgan mamlakatning muvafaqqiyatini belgilab beruvchi omil kadrlarning ijodkorlik faoliyatlarini yuqori "cho'qqi"larga olib chiqish bilan uzviy bog'liq.

Pedagoglar tabiatini o'zgartiradigan, ular shaxsini tarkib topishiga ta'sir qiladigan kuchli ijtimoiy omillardan biri – bu akmeologik motivatsiyadir. Aniqlanishicha, inson shaxsining tarkib topishiga ta'sir qiluvchi kuchli omil – inson orttirgan tajribalarning tarbiya vositasi orqali bolalarga berilishi hodisasidir.

Ma'lumki, inson shaxsi juda murakkab psixologik fenomen bo'lib, u kishining individual hayoti davomida ma'lum konkret omillarning ta'siri ostida asta-sekin tarkib topadi. Shu bois ham, akmeologiya – ulg'aygan shaxsning rivojlanish va komillikka erishish jarayonini o'rganuvchi maxsus fan hisoblanadi. Akmeologiya (grekcha «akme – cho'qqi, yuqori pog'ona, gurkiratuvchi kuch» ma'nolarini bildiradi) – ilmu-fanning shunday yangi tarmog'iki, u insonni o'z taraqqiyoti dinamikasida, takomili hamda hayot-faoliyatining turli bosqichlarida o'zidagi eng kuchli qobiliyatlarini namoyon qilishining kompleks masalalarini o'rganadi. Ya'ni, u shaxsni o'z takomili jarayonida, ana shu taraqqiyot va yuksalishning ob'ektiv hamda sub'ektiv omillari doirasida tadqiq etadi.

Akmeologik yondashuv bo'lajak o'qituvchilarda pedagogik ijodkorlikni shakllantirishning ilmiy asosi sifatida pedagogika oliy ta'lim muassasasi talabalarining



mazkur jarayon ishtirokchilari, kasbiy faoliyatning yetuk shaxslari va faol sub'ektlari tarzida namoyon bo'lishlariga asoslanadi hamda ularning sub'ekt va mutaxassis sifatida bosqichma-bosqich, uzluksiz o'z-o'zini takomillashtirishi va o'z-o'zini shakllantirishi uchun sharoit yaratadi. Pedagogik ijodkorlikning rivojlanishi xilma-xil qobiliyatlarning aks etishi bilan bog'liqdir.

Pedagogik akmeologiya - bu o'qituvchi ishidagi professionallikka va kompetensiyaga erishish yo'llari haqidagi fan[2 24-b].

Zamonaviy kasb-hunar ta'limi tizimidagi akmeologik yondashuv kasbiy motivatsiya, ijodiy salohiyatni ro'yobga chiqarishni rag'batlantirish, o'qituvchining kasbiy faoliyatida muvaffaqiyatga erishish uchun shaxsiy resurslarni aniqlash va unumli foydalanishni mustahkamlanishni ta'minlashdan iborat.

Pedagogik akmeologiya konsepsiyasini shakllantirish uchun quyidagi tarkibiy qismlarga asoslanish maqsadga muvofiqdir:

- individuallikning akmeologik konsepsiyasi;
- Pedagogik mahoratning akmeologik konsepsiyasi;
- sog'liqni saqlashning akmeologik konsepsiyasi;
- amaliy vositalar;
- akmeologik yordam;
- akmeologik maslahat.

*Individuallik* - bu shaxsiyat, shaxsiyat, faoliyat sub'ekti va o'ziga xos xususiyatlarini o'z ichiga olgan insoniyat rivojlanishining eng yuqori ideal bosqichidir.

Inson uchun o'ziga xos individualligini, o'ziga xosligini kasbiy faoliyatda anglab etish muhimdir, chunki u uchun bu uning haqiqiy, noyob, universal, ajralmas, sub'ektlarning haqiqiy holatiga yaqinlashishdir.

*Pedagogik mahoratni pedagogik mahoratning boshqa belgilari bilan birgalikda ko'rib chiqish* mumkin (pedagogik san'at, kasbiy mahorat va o'qituvchining shaxsiy xususiyatlari).

*Pedagogik mukammallik* - bu o'qituvchi bo'lishga qodirlik va uning individualligi salohiyatining maqsadga muvofiqligi, shuningdek, "acme" ga erishish uchun shartidir.

*Inson salomatligi shunga qaratiladiki*, inson potensiali umumlashtirilgan tamoyilga asoslangan (individuallik, shaxsiyat, faoliyat sub'ekti, individuallik). Inson salomatligini akmeologik tushunish uni ta'lim va ta'lim bilan birlashtiradi. Shu bilan birga, u sog'liqning xususiyatlariga biologik, psixologik, pedagogik va tibbiy jihatlar birlashtirilgan,

*Sog'liqni saqlashning akmeologik konsepsiyasi* uning konstruktivligi va dinamiz: jismoniy, aqliy, axloqiy va boshqa darajalarda sog'likni saqlash va mustahkamlashni nazarda tutadi.

*Amaliy vositalar* akmeologik loyihalash, qo'llab-quvvatlash va maslahat berish usullarini o'z ichiga oladi. Akmeologik loyiha individual ish uchun ishlatiladi, hayot strategiyasini, xulq-atvorini yoki kasbiy rivojlanishini aniqlash bilan bog'liq.

*Akmeologik yordam* turli xil tashkiliy va pedagogik tadbirlarga xizmat ko'rsatishda qo'llaniladi.

*Akmeologik maslahat* - bu o'qituvchilar bilan o'zlarining kasbiy faoliyatlari, pedagogik darajalariga erishishda yordam berish bilan bog'liq individual ish. "Men" konsepsiyasini o'zlashtirish, shakllantirish va amalga oshirish va boshqalar[2 49-b].

Akmeologiya nuqtai nazaridan professionallik - bu "akme" tomon harakat qiladigan o'zini o'zi rivojlanayotgan shaxsning xususiyati yoki kasbdagi mahoratning eng yuqori cho'qqisi. Akmeologiya fan sifatida mutaxassisni kasbda va umuman hayotda rivojlantirishning asosiy yondashuvlarini, shuningdek, shaxsni takomillashtirish va o'zini rivojlantirishning muvaffaqiyatini, uning o'zini o'zi anglashining to'liqligini belgilaydigan



omillar, sharoitlar, mexanizmlarni o'rganadi.

Pedagogik akmeologiyaning markaziy tushunchalaridan biri bu o'qituvchining kasbiy mahorati tushunchasi. Bu o'qituvchi shaxsining ajralmas xarakteristikasi sifatida tushuniladi, u kasbiy faoliyatning bir nechta turlariga egalik qilishni va talabalarda o'qitish va tarbiyalashda kasbiy pedagogik muammolarni samarali hal qilishni ta'minlaydigan o'qituvchida kasbiy muhim psixologik fazilatlarining mavjudligini nazarda tutadi [2 51-b].

A.K.Markova [3 156-b]ning fikriga ko'ra o'qituvchining kasbiy mahorati bo'lishi kerak, bu bir qator mezonlarga javob beradi, jumladan:

1. ob'ektiv mezonlar: pedagogik faoliyat samaradorligi (uning asosiy turlari - o'qitish, rivojlantirish, tarbiyalash, shuningdek o'qituvchi faoliyatidagi yordamchi - diagnostika, tuzatish, maslahat, tashkiliy va boshqaruv, o'z-o'zini tarbiyalash va boshqalar);

2. sub'ektiv mezonlar: barqaror pedagogik yo'nalish (kasbda qolishni istash), o'qituvchi kasbining qadriyat yo'nalishlarini anglash, mutaxassis sifatida o'ziga nisbatan ijobiy munosabat, ishdan qoniqish;

3. protsessual mezonlari: o'qituvchi tomonidan o'z ishida ijtimoiy maqbul, insonparvarlik yo'naltirilgan usul va texnologiyalardan foydalanish;

4. ishlash mezonlari: pedagogikada yutuq jamiyat talab qiladigan mehnat natijalari (tinglovchilarning shaxsiy xususiyatlarini shakllantirish, ularning tez o'zgaruvchan jamiyatda hayotga tayyorligini ta'minlash)

O'qituvchilarning yuqori malakasiga erishish uchun tabiiyki, pedagogik faoliyat talablariga javob beradigan va ushbu faoliyatni o'zlashtirishda muvaffaqiyatni belgilaydigan o'qituvchi shaxsining individual psixologik xususiyatlarining umumiylikni aniqlaydigan maxsus pedagogik qobiliyatlarga ega bo'lish zarur.

Xulosa o'rnida shuni aytish mumkinki, tabiiyki, maxsus pedagogik qobiliyatlari odamning umumiy qobiliyatlari bilan chambarchas bog'liq bo'lib, ular bilimlarni o'zlashtirish va pedagogik mahoratlarni amalga oshirishda nisbatan osonlik va samaradorlikni ta'minlaydi.

Pedagogik qobiliyatlar va pedagogik mahoratlarning farqi shundaki, pedagogik qobiliyatlar - bu shaxsiyat xususiyatlari, pedagogik mahorat esa - shaxs tomonidan yuqori darajada amalga oshiriladigan pedagogik faoliyatning alohida harakatlari.

Bizning fikrimizcha pedagogik akmeologiya - pedagogning mehnat faoliyatida professionallikka erishishning yo'llari haqidagi fandir. Uning mohiyati pedagog tomonidan boshqa kishilar shaxsini tarkib toptirishga insonparvar yo'naltirilgan yuksak darajadagi professionallikka erishish yo'llarini aniqlashdan iboratdir.

Shaxs kamolotining barcha jihatlarini: jismoniy, aqliy, shaxsiy, faoliyat sub'ekti sifatida yetuklik bir-biri bilan bog'liq, ammo inson bir vaqtning o'zida barcha cho'qqilarga chiqa olmaydi. Tabiiyki, inson rivojlanishi u katta yoki kichik jamiyatlarning a'zosi sifatida harakat qilganda va, albatta, ushbu holatlarga javob sifatida o'z harakatlaridan kelib chiqadigan o'ziga xos holatlarga ko'p jihatdan bog'liqdir.

Shu munosabat bilan, akmeologiya inson hayotining har bir bosqichida rivojlanish xususiyatlarini aniqlash bilan bog'liq qiyin muammolarni hal qilish uchun pedagogika bilan chambarchas bog'liq. Pedagogning kasbiy mahorat darajasi uning pedagogik ishning yuqori ko'rsatkichlari sari harakatining bosqichlarini ifodalaydi:

- kasbni egallash darajasi, unga moslashish, o'qituvchi tomonidan boshlang'ich normalarni, zarur texnika, texnologiyalarni o'zlashtirish;
- pedagogik mahorat darajasi, kasbda to'plangan ilg'or pedagogik tajribaning eng yaxshi namunalarini yaxshi darajada amalga oshirish; Kasb-hunar bo'yicha mavjud

bo'lgan tinglovchilarga individual yondoshish uslublarini, bilimlarni uzatish usullarini egallash; talabalarga yo'naltirilgan ta'limni amalga oshirish va hk.;

- o'qituvchining kasb-hunar bo'yicha o'zini o'zi anglash darajasi, ongi o'qituvchilik kasbining shaxsini rivojlantirish, kasb yordamida o'zini rivojlantirish, ijobiy fazilatlarini ongli ravishda mustahkamlash va salbiy xususiyatlarini yumshatish, individual faoliyat uslubini mustahkamlash imkoniyatlari;

- o'qituvchining ijodkorlik darajasi, shaxsiy ijodiy hissa orqali o'z kasbining pedagogik tajribasini boyitish, mualliflik takliflarini kiritish va o'qitishning yangi usullarini yaratish;

**Foydalanilgan adabiyotlar:**

1. Xoliqov A.A. Oliy ta'lim muassasalarida bo'lajak o'qituvchilar pedagogik mahoratini rivojlantirish. - Toshkent, 2015 y. 9-b.
2. Педагогическая акмеология: коллективная монография / под. ред. О. Б. Акимовой; ФГАОУ ВПО «Рос. гос. проф.-пед. ун-т». Екатеринбург, 2012. 24-55 с.
3. Маркова А. К. Психология профессионализма / А. К. Маркова. Москва: Международный гуманитарный фонд «Знание», 1996. 256 с.